

УДК 82.09 (=821.163.42) Єргович
DOI: 10.30970/sls.2023.72.4456

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У ПУБЛІЦИСТИЦІ СТАНІСЛАВА БУКОВЕЦЬКОГО

Зоя БАРАН

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра світової історії модерного часу
e-mail: zoja_baran@ukr.net*

У статті аналізуються погляди польського правника та політичного діяча Станіслава Буковецького на українське питання у міжвоєнний час. Проаналізовано його геополітичну складову, яка полягала в тому, що існування незалежної Української держави сприятиме посиленню безпеки Польщі, яка таким чином уникне небезпечного сусідства – Росії. Виокремлено внутрішньополітичний аспект проблеми: виважену політику польських урядів загалом щодо національних меншин політик вважав суттєвим чинником для існування сильної Польської держави, тому був прихильником надання Східній Галичині територіальної автономії. Акцентовано на переконанні С. Буковецького, що польська політична програма повинна базуватися на визнанні прав індивідів і національностей із необхідним громадянським обов'язком їх відповідальності за державу.

Ключові слова: С. Буковецький, українське питання, міжвоєнна Польща, польсько-українські відносини, геополітика, Українська держава (УНР, ЗУНР).

Перед відродженою 1918 р. Польською державою постала низка проблем, серед яких питання кордонів та політика щодо національних меншин. Національне питання належало до найскладніших і найвразливіших в історії міжвоєнної Польщі, тому постійно перебувало в центрі уваги польського політикуму та суспільства. Своє бачення розвитку міжвоєнної Польщі виклав у публіцистичних працях і відомий правник, політичний та суспільний діяч Станіслав Буковецький (27.04.1867–09.02.1944). Професійній діяльності юриста присвячено кілька публікацій: стаття Станіслава Стшемечного (1983), офіційна інформація з вебпорталу Генеральної прокуратури Польської Республіки, до створення якої свого часу був причетний С. Буковецький, а також біограми в довідкових виданнях та узагальнюючих працях з історії польського судівництва (Płaza, 2001; Redzik i Kotliński, 2012). Геополітичні погляди правника досліджували Адам Данек (2010) та Пшемислав Вайнгертнер (2022). Мета цієї статті – аналіз українського питання в публіцистичній спадщині С. Буковецького.

Уже в шкільні роки С. Буковецький брав активну участь у таємних самоосвітніх і політичних гуртках, як студент юридичного факультету Варшавського університету – у нелегальних Студентському гуртку, Союзі польської молоді (*Związek Młodzieży Polskiej, Zet*) на території Варшавського Королівства (*Wspomnienie Stanisława Bukowieckiego o Lidze Narodowej*, 2015, s. 109–110; Waingertner, 2022, s. 191), а під час

навчання в Гейдельберзькому університеті (Німеччина) заснував філії цієї організації серед польської академічної молоді в Женеві, Цюриху та Відні (Strzemieczny, 1983, s. 78). Здобувши ступінь доктора юридичних наук, 1890 р. повернувся до Польщі, де став членом Ліги Польської (створена 1887), а згодом, після її трансформації, Національної Ліги (1893) та з 1897 р. її партійного представництва – Національно-демократичної партії (*Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe*) (Danek, 2010, s. 118; *Wspomnienie Stanisława Bukowieckiego o Lidze Narodowej*, 2015, s. 112). Вивчивши ситуацію початку XX ст., негативно поставився до змін в ідейних орієнтаціях національно-демократичного руху. Зокрема, у своїх спогадах констатував: “У Львові в цей час на тлі боротьби з русинами почав розвиватися націоналізм. Це приховувало в собі паростки майбутнього розпаду, бо відрізнялося від усього, що було зроблено досі. Зрештою, не забарилося суспільна реакція, а також антиєврейський рух. З’явився “національний егоїзм” Баліцького” (*Wspomnienie Stanisława Bukowieckiego o Lidze Narodowej*, 2015, s. 117)¹. С. Буковецький виступав проти проросійської орієнтації в національно-демократичному русі, що посилювалася, а тому в 1911 р. вийшов з Національної Ліги і Національно-Демократичної партії і доєднався до інших опозиціонерів так званої, за оцінкою самого правника, “фронди” (*Wspomnienie Stanisława Bukowieckiego o Lidze Narodowej*, 2015, s. 120, 124).

Паралельно політик займався адвокатською практикою. Під час російської революції 1905–1907 рр. брав участь у судових процесах, відстоюючи право на вживання польської мови в школах та офісах; після приєднання до “Гуртка політичних захисників” (*Kola Obrońców Politycznych*, 1905–1910) захищав політичних активістів, яких переслідувала російська влада (Rapaport, 1958, s. 12–22).

Попри фахову працю, С. Буковецький залишався активним громадським діячем. Наприкінці XIX ст. він очолив одну з варшавських безкоштовних бібліотек для бідних верств населення. Під псевдонімом “Дрогослав” (*Drogosław*) публікував популярні дослідження з економічних і соціально-політичних проблем, а також патріотичні памфлети (Danek, 2010, s. 117).

Від політичної та громадської діяльності правника на деякий час відволікла хвороба: учений згадував, що 1897 р. пов’язаний у нього з погіршенням зору через атрофію зорових нервів (*Wspomnienie Stanisława Bukowieckiego o Lidze Narodowej*, 2015, s. 115). Незважаючи на лікування, втратив його зовсім. Завдяки великій цілеспрямованості та організаторським здібностям, С. Буковецькому все ж вдалося відновити свою роботу. У 1910 р. уклав статут для Товариства опіки над незрячими (*Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi*), що створювалось у Варшаві (zarejestrowane російським урядом наступного року)². Брав участь у заснуванні Польського національного союзу (*Polskie Zjednoczenie Narodowe*), який напередодні майбутньої європейської війни прийняв програму незалежності, обравши помірковану проавстрійську орієнтацію як шлях до її реалізації (Danek, 2010, s. 117).

¹ Йдеться про появу книжки публіциста, соціолога, ідеолога польського націоналізму, члена Національної Ліги Зигмунта Баліцького (1858–1916) (Balicki, 1902).

² Товариство опіки над незрячими офіційно створене та зареєстроване 1911 р. у Варшаві за сприяння родини Рози Марії Чацької (1876–1961, беатифікована 2021 р. Папою Римським), котра сама втратила зір у 22 роки. Вона організувала майстерні, де на верстатах працювали дорослі незрячі, дитячий садок, школу, брайлівську бібліотеку (авторка адаптації шрифту Брайля до польської мови), а також відділ опіки над незрячими вдома (Łobacz, 2018; Żółtowski, 1999).

У 1916 р., після проголошення Вільгельмом II і Францом Йосифом I у так званому Акті від 5 листопада про відновлення самостійного Королівства Польського, С. Буковецький приєднався до новоствореної Національної ради (*Rady Narodowej*) – коаліції польських угруповань і партій, які мали намір співпрацювати з метою реалізації цього рішення (виконував обов'язки голови на засіданнях). Став одним із провідних представників так званого поміркованого активізму – програми відновлення польської державності (особливо її центральних інституцій), опираючись на підтримку центральних держав, головню Австро-Угорщини, на його думку, менш небезпечної, ніж Німеччина. Після створення 1917 р. у Варшаві першої польської політичної інституції – Тимчасової державної ради (*Tymczasowa Rada Stanu*) – прийняв призначення до її складу і став головним автором її статуту. С. Буковецький не погоджувався з фасадною роллю, яку німецька влада відводила Тимчасовій державній раді, і прагнув, щоб вона якнайшвидше перетворилася на справжній уряд; для цього запровадив до статуту припис про виділення в її складі восьми відділів, які розглядав як основу для майбутніх міністерств, що мали організувати урядову адміністрацію в окремих сферах. Сам він очолив Міністерство юстиції (*Departament Sprawiedliwości*) і започаткував розбудову нової судової системи (Redzik i Kotliński, 2012, s. 152).

Після повернення Юзефа Пілсудського з Магдебурга до Варшави в листопаді 1918 р. С. Буковецький був ініціатором надання йому титулу Тимчасового Начальника Держави (Danek, 2010, s. 116). На початку 1919 р. правник обійняв посаду президента новоствореної Генеральної прокуратури Польської Республіки, яку очолював беззмінно до вересня 1939 р. (Redzik i Kotliński, 2012, s. 230). За спогадами сучасників, відзначався толерантністю, був противником застосування будь-якого розрізнення в кадрових питаннях на основі расових, релігійних чи навіть національних міркувань (Świątkowski, 1946, s. 38)³.

У 1919 р. С. Буковецький брав активну участь у роботі групи, призначеної Радою міністрів 25 січня ("Комісія для оцінки проєктів конституцій"), що розглядала проєкти конституції Польської держави, під головуванням історика і правника-адміністративіста Міхала Бобжинського (1849–1935) (100 rocznica uchwalenia konstytucji marcowej). У серпні 1919 р. став віце-президентом створеної Сеймом Кодифікаційної комісії (налічувала 44 особи; очолив професор цивільного процесу Ягеллонського університету Францішек Ксаверій Феріх; іншими віце-президентами були професор Ернест Тілл з Львова та адвокат Людвік Ціхович) (Redzik i Kotliński, 2012, s. 232; Płaza, 2001, s. 77). С. Буковецький брав участь у роботі Інституту вивчення національних питань (*Instytut Badania Spraw Narodowościowych*, 1921–1939) (Stach, 2016, s. 149). За заслуги на державній службі був нагороджений Командорським хрестом Ордена Відродження Польщі від Начальника держави Юзефа Пілсудського та двічі Золотим хрестом за заслуги від Президента Республіки Польща Ігнація Мосціцького (Stanisław Bukowiecki. Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej).

³ Генрик Свѡнтковський (1896–1970) у міжвоєнний період був адвокатом та прихильником Польської партії соціалістичної, після 1945 р. – членом ЦК ПОРП. Обіймав посаду міністра юстиції в роки найбільшого сталінського терору, коли компартійні органи і МДБ фактично вирішували всі найважливіші питання, що стосувалися діяльності судів і прокуратури. Був звільнений на хвилі відлиги у квітні 1956 р. Комісія з переслідування злочинів проти польського народу при Інституті національної пам'яті ухвалила рішення про перейменування вулиці, що носила ім'я Свѡнтковського, на підставі статті 1 Закону від 2016 р. "Про заборону пропаганди комуністичного або іншого тоталітарного режиму в назвах будівель, об'єктів та пристроїв комунального призначення" (Nazwy do zmiany).

Один із чиновників Міністерства юстиції Ян Закшевський у своїх спогадах так описував Станіслава Буковецького як міністра:

“(…) Був взірцем працьовитості та пунктуальності. Він регулярно приходив пішки о 8 годині ранку у супроводі свого секретаря і перебував на службі до 3 години дня без перерви, за винятком днів, коли засідала Рада міністрів. До нього приходили десятки канцеляристів та зацікавлених осіб. Коли він ставив свій підпис, це завжди відбувалося в присутності його особистого секретаря, яким на той час був Богдан Дзенцоловський, магістр права, та секретаря відповідної справи, або керівника бюро міністерства, професора Єжи Ланде, але завжди в присутності двох свідків. Не було жодного випадку, щоб Буковецький не міг згадати попередні дії у даній справі. На з'їздах адвокатів або прийомах у резиденції глави держави, де іноді збиралося по дві-три тисячі осіб, Буковецький впізнавав знайомих по голосу. (...) Коли він повертався додому по закінченні робочого дня, після короткого відпочинку мати або секретарка читали йому всі газети та новинки книжкового ринку. Потім він готував законодавчі матеріали, величезна кількість яких чекала на опрацювання”. (Stanisław Bukowiecki. Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej).

У травні 1922 р. С. Буковецький написав й опублікував дослідження під назвою “Політика незалежної Польщі”. Це був рік ухвалення польським Сеймом вересневого рішення про запровадження воєводського самоврядування, зокрема у Львівському, Тернопільському та Станіславівському воєводствах (Баран, 1997, с. 187–188). Незважаючи на наявність елементів автономії для українського населення, закон загалом був ухвалений з метою позитивного вирішення міжнародною спільнотою питання приналежності Східної Галичини до Польщі. Ідеї, викладені політиком, актуальні і сьогодні, зокрема щодо агресивної політики Росії. Польський публіцист та політик Ігнацій Дашинський (1866–1935), ознайомившись із публіцистичною спадщиною С. Буковецького, зазначив: “Незрячий, але той, хто добре бачить” (Przemowienie D-га Tomasza Magynowskiego wygłoszone na obchodzie ku czci ś.p. Stanisława Bukowieckiego w dniu 10.11.1946 r., s. 3–4). Є й така оцінка праці “Політика незалежної Польщі”: це “політична програма добродесного поляка” (Strzemieczny, 1983, s. 80).

Після травневого перевороту 1926 р. С. Буковецький як один із авторитетних юристів брав участь в ініційованій Валерієм Славеком (1879–1939) підготовчій роботі з перегляду чинної Конституції 1921 р. (Milewski i Redzik, 2011, s. 191). Конституційна Комісія, яку очолив правник, була створена при санаційній політичній організації Союз поліпшення Республіки (*Związek Naprawy Rzeczypospolitej*, 1926) і представляла ліберальне крило табору (Крикун та Зашкільняк, с. 486)⁴. Однак подальший розвиток подій у країні, зокрема парламентська криза 1930 р. й арешт опозиційних лідерів (так зв. Брестські вибори 1930 р.), створення 1934 р. табору в Березі Картузькій, змінили ставлення С. Буковецького до чинної влади: він почав уникати співпраці з урядовими колами, критикувати ті дії санаційних урядів, які суперечили принципам толерантності, поваги до прав національних меншин, соціальної справедливості та верховенства права (Strzemieczny, 1983, s. 80). Адвокат Генрик Свѣонтковські (1896–1970) згадував про свій візит до канцелярії Буковецького як Голови Урядової прокуратури у зв'язку зі справою, яку він

⁴ Польський історик Єжи Голзер (1930–2015) визначив приналежність С. Буковецького до ліберального крила санаційного табору доби диктатури Ю. Пілсудського (Holzer, 1974, s. 316).

вів. Йдеться про події кампанії “ревіндикації” (повернення майна), коли за два місяці – з середини травня по 16 липня 1938 р. – за даними Люблінського воєводського уряду, було знищено 127 православних святинь, у тому числі 50 діючих церков. Ревіндикація найбільше охопила Холмщину й Південне Підляшшя, заселені переважно українцями. Один із офіційних аргументів тогочасної польської влади щодо необхідності руйнування православних святинь полягав у тому, що в багатьох місцевостях, де не проживають православні, існують непотрібні церкви, збудовані в часи російської окупації Польщі. Православну церкву в Польщі звинуватили у русифікаційній та українізаційній діяльності. Питання доцільності знищення церков було порушено на засіданнях польських Сейму та Сенату. 16 липня 1938 р. у Варшаві зібрався Собор єпископів Автокефальної православної церкви у Польщі, учасники якого прийняли меморандум до представників державної влади, в якому наголошувалося на несправедливих утисках Православної церкви. Собор звернувся із посланням до вірних та закликав їх до особливого триденного посту через трагічні події на Холмщині та Південному Підляшші. Послання конфіскували, а священників, які його зачитали в церквах, покарали (Купріянович, 2008, с. 34–35, 40, 50, 54, 60; Гудь, 2012, с. 256–266). Сотні селян, які захищали свої святині, потрапили до в’язниці за “опір владі”. Релігійні відносини в країні загострилися. Окружний суд у м. Замосць виправдав заарештованих 30 селян з парафії с. Хмільок (Всегоренко, 1940, с. 25; Огляд преси. Ліквідація православних церков у світлі вироку Окружного суду в Замосці). Г. Свбонтковські як адвокат підготував цивільні позови від імені постраждалої Православної Церкви про відшкодування збитків, завданих незаконним знищенням храмів. Бажаючи вирішити справу без розголосу, він вручив відповідні позови Голові Генеральної прокуратури. Як виявилось, С. Буковецький був добре поінформований про факт і зміст злочину, який він засудив як надзвичайно шкідливий з точки зору внутрішнього спокою Польщі та з огляду на загрозу війни в Європі. Відповідь С. Буковецького була категоричною: “Прошу надати обґрунтований розрахунок матеріальних збитків, завданих Православної Церкві. Я буду радити Державному казначейству добровільно сплатити вказану суму. Бо було б ганьбою для держави і народу, якби такий скандальний судовий процес відбувся. Ми повинні зробити все, щоб такий суд не відбувся” (Świątkowski, 1946, s. 39).

С. Буковецький також негативно ставився до спроб польської влади після 1934 р. співпрацювати з гітлерівською Німеччиною. Коли один із нацистських лідерів Ганс Франк, згодом очільник Генерального губернаторства (1939–1945), приїхав до Варшави з лекцією про міжнародну правову політику, правник, який був серед запрошених, її проігнорував. Натомість, демонстративно прибув на лекцію професора Фридеріка Цолля (Strzemieczny, 1983, s. 81).

Події Другої світової війни дещо погіршили психоемоційний стан С. Буковецького і призвели до спроби самогубства в 1940 р., що він згодом пояснював побоюванням, що через затягування війни і погіршення здоров’я може стати тягарем для тих, хто його оточував (Strzemieczny, 1983, s. 81). Помер політик 1944 р.

С. Буковецький – автор численних праць, а саме: “Росія та її ставлення до Польщі” (*Rosya wobec Polski*, 1913), “Політика незалежної Польщі. Нарис програми” (*Polityka Polski niepodległej. Szkic programu*, 1922), “Ліга націй та польська держава” (*Liga Narodów a polska racja stanu*, 1925), “Сучасна Польща. Нарис державного устрою” (*Polska współczesna. Szkic ustroju państwowego*, 1927), “Роль зовнішніх чинників в утворенні нової польської державності” (*Rola czynników wewnętrznych w utworzeniu nowej państwowości polskiej*, 1930), “Суспільна праця та держава” (*Praca społeczna a Państwo*, 1928) та інші (Stanisław Bukowiecki. Album prawników polskich, 1932). У своїх працях правник неодноразово

звертався до українського питання, яке розглядав у геополітичному контексті, а також як внутрішньополітичну проблему, пов'язану з приєднанням до Польщі теренів, населених українцями.

Геополітичний контекст. Публіцист вважав географічні умови найважливішим чинником, що визначає цілі зовнішньої політики країни. Польща мала двох потужних сусідів – Німеччину та Росію, на яких необхідно було зважати. С. Буковецький стверджував, що кожен із них “значно численніший, а отже, потенційно сильніший за Польщу”, і цей факт, “перед яким ми вмирали і перед яким ми воскресали, щоб зустрітися знову”, є незмінним упродовж історичного минулого (1922, s. 58). Геополітик наголошував: “Навіть маючи найбільшу віру в силу і хоробрість нашого народу, ми, зрештою, не можемо будувати фундаментальну політичну програму на припущенні, що Польща може перемогти Німеччину і Росію разом узятих або навіть лише одну з цих країн, коли вони відновлять свої сили” (Bukowiecki, 1922, s. 62). Окрім того, несприятливе становище Польщі, з двох боків оточеної Німеччиною та Росією, на його думку, визначалося також сусідством з іншими меншими державами, здебільшого вороже налаштованими до Польщі, а також ускладненим доступом до Балтійського моря (Bukowiecki, 1922, s. 51).

Потужним конфліктом інтересів між Польщею та Радянською Росією С. Буковецький вважав статус земель, розташованих між чотирма річками: Німаном, Бугом, Дніпром та Двіною (1922, s. 87). Це були території зі змішаним населенням, але з переважанням українського на півдні та білоруського на півночі. С. Буковецький вважав можливими лише два варіанти політичної організації цих земель: поділ їх між Польщею та Росією або створення на них окремих державних утворень. Правник стверджував, що українці становлять, без сумніву, “народ у політичному сенсі, бо мають національну свідомість такого власне характеру, прагнуть до створення власної держави...” (Bukowiecki, s. 124). Він не погоджувався з твердженням деяких польських політиків, що українці російської зони окупації та галицькі українці – це два окремі і навіть ворожі народи. Правник вважав, що саме державницька ідея приведе українців до їх морально-політичного об'єднання (Bukowiecki, 1922, s. 95).

С. Буковецький розглянув два варіанти політичної організації цих земель. Перший – поділу – представлений у формі так званої інкорпораційної моделі, висунутої політичним табором Романа Дмовського. Другий варіант – федеративної концепції – запропонували прихильники Юзефа Пілсудського. На думку правника, Ризький договір 1921 р., який мав врегулювати статус спірних територій, частково реалізував обидві концепції: формально він визнавав створення нових державних утворень (як у федеративному варіанті) – радянських республік України та Білорусії, а фактично санкціонував поділ цих територій між Польщею та Росією. Водночас це призвело до провалу як польської федеративної (роль організатора і захисника нових держав мала відігравати не Польща, а Росія), так і інкорпораційної програм (за мирним договором, до Польщі відійшла менша частина земель з-поміж тих, на яких наполягали прихильники концепції інкорпорації; зокрема, російській стороні залишилися Житомир, Кам'янець-Подільський і Мінськ) (Bukowiecki, 1922, s. 88–91). Отже, на переконання С. Буковецького, Ризький мирний договір означав політичну перемогу Росії, яку, як не парадоксально, вона досягнула після своєї військової поразки у польсько-радянській війні 1920 р. Геополітик далекоглядно передбачав, що Росія в осяжному майбутньому кине виклик прагненням України та Білорусії, а можливо, і країн Балтії, на самостійне політичне існування і спробує їх анексувати. Якщо це передбачення справдиться, то Польська держава стане наступною ціллю російської експансії (Bukowiecki, 1922, s. 93). Як мінімум, С. Буковецький вважав, що радянська сторона оскаржуватиме приналежність до Польщі деяких частин давньої російської окупаційної зони (наприклад, Холма),

або навіть захоче поширити своє панування на всю територію незалежної Польської держави (тут доречно пригадати таємні домовленості за “пактом Ріббентропа–Молотова” та повну залежність післявоєнної Польщі від Радянського Союзу).

Зважаючи на зазначені обставини, С. Буковецький заперечував можливість польсько-радянського союзу. Водночас скептично ставився до зовнішніх гарантій безпеки Польщі. Основою польської східної політики, на його думку, мала стати підтримка побудови окремих державних утворень в Україні і Білорусі, а також збільшення їх незалежності від Радянської Росії. Така політика мали би сприяти посиленню безпеки Польщі: Росія втратила б доступ до Чорного моря та природних ресурсів України, а Польша уникнула б безпосереднього небезпечного сусідства, а отже, ймовірність прямого нападу. Російська західна політика зосередилася б не на Польщі, а на українській та білоруській державах, а останні не могли б підтримати російські експансіоністські прагнення щодо польської держави, бо опинилися б перед загрозою самознищення, оскільки шлях з Росії до Польщі пролягав би через їхню територію (Bukowiecki, 1922, s. 94).

“Визнання великої користі від існування окремої України і Білої Русі на схід від польського кордону, як визначено в Ризькому договорі, підкріплюється цілком очевидними причинами, наприклад, тим, що відокремлення цих земель від Росії, і, передусім, величезної і багатой української території, що відрізає Росію від Чорного моря, значно послаблює силу і експансіоністські тенденції Росії, створює проміжні держави між Польщею та Росією, які хоч і пов’язані федеративно з Росією, але з розвитком відносин і досягненням реальної незалежності можуть і не стати такими, але можуть зблизитися з Польщею, або, принаймні, становити самодостатній бар’єр, проти якого, а не безпосередньо проти Польщі, будуть спрямовані експансіоністські та агресивні тенденції Росії”, – підкреслював С. Буковецький (1922, s. 91–92).

Отже, варшавський геополітик вважав оптимальним варіантом для Польщі створення незалежної Української держави, припускаючи ймовірне її прагнення до встановлення тісних союзницьких відносин з Польською державою (Bukowiecki, 1922, s. 97). Публіцист стверджував, що у майбутньому найбільшим антагоністом для України буде не Польша, а Росія, яка вважає Україну своєю власністю, а “відокремлення України становить для Росії величезної ваги історичну поразку, що позбавляє її статусу великої держави” (Bukowiecki, 1922, s. 96). На думку С. Буковецького, найгіршим варіантом для Польщі була б пряма інкорпорація України до складу Російської радянської держави, що створило б умови для витіснення західних елементів цивілізації східними, а отже, загрожувало б остаточною неможливістю її асоціації з Польщею у майбутньому. Політик наголошував:

“Існують фундаментальні політичні ідеї та твори епохального значення, пов’язані з самою сутністю Польщі, з її географічним розташуванням та історичною долею. До них належить насамперед так звана ягеллонська ідея, згідно з якою історична місія Польщі полягає в тому, щоб посуватися на Схід, впливати на сусідні з республікою народи, поширювати серед них західну культуру і здійснювати політичний вплив у дусі польських інтересів, поважаючи при цьому їхнє право на свободу і незалежність. Ці вказівки, які сформувалися в період

розквіту державної могутності в 15–16 століттях, не втратили своєї актуальності і в новій Польщі 20 століття”. (Bukowiecki, 1927b, s. 21)

Водночас правник погоджувався з націонал-демократами, що створення незалежних Української та Білоруської держав матиме вплив на етнічні меншини, які проживають у східних, прикордонних, частинах Польської держави, а отже, становитиме певну небезпеку для Польщі, але оцінював цю загрозу як значно меншу, ніж у випадку, якщо б Польща межувала з Росією (Bukowiecki, 1922, s. 95).

Внутрішньополітична проблема. Окрім укладення зовнішньополітичної програми для Польської держави, необхідним, на думку, С. Буковецького, було зміцнення її безпеки шляхом проведення відповідної внутрішньої політики. Одним із її елементів політик вважав виважену політику щодо національних меншин. Він наголошував:

“Якщо прусський уряд і вся Німецька імперія, озброєна високим рівнем культури, матеріальної могутності і найдосконалішим функціонуванням державної машини, не змогла впродовж століття повністю призвести до політичної германізації поляків, яких налічувалося загалом 6% всього населення держави, то які ж результати мала би політика культурного і мовного винародовлення інших національностей в польській державі, яка ще так мало дієва і в якій чужоземні групи становлять третню частину населення”. (Bukowiecki, 1922, s. 109–110)

На переконання правника, в інтересах Польської держави, задля її сили та могутності, об'єднання у загальнополітичному житті різних етнічних груп, окремішність яких не тільки не треба придушувати, а навпаки, бажано поважати і визнавати їхню самобутність (Bukowiecki, 1927a, s. 11). Він також наголошував на необхідності негайного вирішення питання використання мов національних меншин у місцях їх компактного проживання (Bukowiecki, 1927a, s. 12–13).

Оцінюючи ситуацію у Східній Галичині⁵, С. Буковецький наголошував, що “у цьому малому відносно фрагменті України ... є значно більше свідомих політичних прагнень, певної державницької підготовки, ніж у решті великої України...” (1922, s. 124). Політик нагадував, що український рух у Галичині має “столітню історію, визнання українського народу Австрією... гостре протиставлення до Польщі... деклароване на цілий світ...” (Bukowiecki, 1922, s. 125). Тому, на думку політика, взагалі не варто й говорити про те, що українці “повинні стати членами польського народу у значенні політичному і визнати польську державність за свою власну” (Bukowiecki, 1922, s. 126). Разом з тим, інтелектуал вказував на існування серед певного кола українців прихильників твердження, що вони є частиною Росії, однак визнавав, що це не дає права заперечувати існування українського народу. Для уникнення загострення протистояння найкращим виходом вважав надання територіальної автономії Східній Галичині, “щоб був створений такий правовий стан, в якому представники місцевого населення почувалися б справді господарями краю, відповідальними за його економіку, а місцеві справи вважали б своїми” (Bukowiecki, 1922, s. 127, 131).

Окремо С. Буковецький виділив питання Львова – “однієї з найцінніших перлин Польщі, значного культурного і економічного осередку” (Bukowiecki, 1922, s. 132).

⁵ С. Буковецький підкреслював, що термін “Східна Галичина” не має формально-правового змісту, як не мав і в останні десятиліття австрійського панування, “коли Галичина становила єдиний коронний край”. Поняття “Східна Галичина” зазвичай, підкреслював правник, “отожнюється з округом Апеляційного суду у Львові”, це та частина, в якій “масово проживає руське населення” (Bukowiecki, 1922, s. 132).

Незважаючи на характеристику міста як “чисто польського”, стверджував, що українці повинні мати в ньому рівні з поляками впливи, що стане особливо важкою жертвою для Польщі. Розмірковував політик і над ідеєю вилучення Львівського воєводства з-під дії автономного устрою, обмеживши його Станіславським та Тернопільським воєводствами, які не були настільки цінними для Польщі. У такому випадку автономія могла би бути значно ширшою, а полякам формально гарантувалися б усі необхідні права (Bukowiecki, 1922, s. 133).

Зовсім іншою для С. Буковецького виглядала ситуація на Волині. Політик визнавав, що хоча дана територія є українською етнографічною, однак передумови, котрі змусили поляків визнати необхідність виокремлення Галичини, щодо Волині виглядають слабшими. Правник, врешті, стверджує: “Весь цей процес формування руської національності в Галичині був абсолютно чужим для Волині” (Bukowiecki, 1922, s. 135). С. Буковецький наголосив, що Церква, котра в Галичині відігравала роль найвагомішої національної інституції і головного осередку національного життя, на Волині становила частину загальноросійської Церкви; зрештою, навпаки, була осередком впливу російськості, а отже, заперечення українськості (зокрема, вказував на вагомий діяльність Почаївської лаври: Bukowiecki, 1922, s. 135).

С. Буковецький наполягав на проведенні реформ з метою поліпшення політичного становища українців у Польщі. На його переконання, це мало би стати першим кроком до створення такої політичної держави, яка, з одного боку, засвідчила б свої впливи в регіоні, а з другого – сприяла б встановленню якнайтісніших зв'язків національних меншин з Польщею. Отже, держава повинна зробити все для підвищення загального рівня життя у східних воєводствах – робота в цьому напрямі, а разом з нею і політика виключно в межах кордонів держави, стверджував правник, і становила в тогочасних умовах найбільш плідний прояв ягеллонської ідеї (Bukowiecki, 1927b, s. 23). На думку С. Буковецького, політика щодо національних меншин повинна ґрунтуватися на добрій волі держави і суспільства загалом, свідомих того, що у такій етнічно розмаїтій країні, як Польща, всі культурно-національні потреби меншин мають бути задоволені, незалежно від міжнародних зобов'язань. І цю політику, наголошував правник, треба трактувати не як “неуникнення зло”, а як “розумну реалізацію ідеї справедливості та добробуту держави” (Bukowiecki, 1924, s. 2; Баран, 2021, с. 52–53).

Автономії західноукраїнських земель у складі Польщі домагалися й українські консерватори, розглядаючи її як перехідний етап до здобуття української державності. Одним із головних ідеологів такої політики був Степан Томашівський (Швагуляк, 2007, с. 480–489). У своєму квітневому 1929 р. виступі на засіданні Інституту вивчення національних питань, аргументуючи потребу надання українським землям національно-культурної автономії, він висловив жаль, що впродовж останнього десятиліття обидві сторони – українська та польська – не змогли сісти за стіл переговорів, аби вислухати один одного та виробити спільну програму дій. Український учений констатував, що всі найважливіші політичні ідеї виходили лише від політиків і публіцистів і мали головний характер монологів, скерованих до власних національно-політичних осередків, щоб їх у чомусь переконати чи утримати в певному настрої, але не були призначені для пошуку контактів із суперником (Tomaszewski, 1929, s. 563).

Очевидно, що й тези С. Буковецького, який вважав, що польська політична програма повинна базуватися на визнанні прав індивідів і національностей із необхідним громадянським обов'язком їхньої відповідальності за державу, залишилися поза увагою урядовців, котрі визначали внутрішньополітичний розвиток країни. Правник ви-

ступав за автономію для українців, аграрну реформу, індустріалізацію країни та сильну владу, засновану на демократичних і правових принципах.

Список посилань

Баран, З., 1997. Східна Галичина і союз Пілсудський–Петлюра. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń, s. 177–189.

Баран, З., 2021. Національне питання в Польщі: за матеріалами опитування варшавського часопису *Kurjer Polski* 1924 р. *Проблеми слов'янознавства*, 70. Львів, с. 43–64.

Всегоренко, М., 1940. По окраїнних волостях. Довідки про минуле і згадки з мандрівки. Прага: Накладом вид-ва “Пробоем”.

Гудь, Б., 2012. Політика “ревіндикації” на Холмщині і Волині 1937–1938 рр. та її наслідки для українсько-польських стосунків. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 21. Київ, с. 256–266.

Крикун, М. та Зашкільняк, Л., 2002. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

Купріянович, Г., 2008. 1938: Акція руйнування православних церков на Холмщині і Південному Підляшші. Холм.

Огляд преси. Ліквідація православних церков у світлі вироку Окружного суду в Замості. [online] Доступно: http://www.kholm1938.net/artykuly_ikc_1.html [Дата звернення: 15.06.2023].

Швагуляк, М., 2007. Львівський осередок українських консерваторів у 20–30-х роках ХХ століття. *Львів: місто – суспільство – культура. Т. 6. Львів–Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. Спеціальний випуск Вісника Львівського університету. Серія історична*. Львів, с. 480–490.

Balicki, Z., 1902. Egoizm narodowy wobec etyki. Lwów.

Bukowiecki, S., 1922. Polityka Polski Niepodległej. Szkic programu. Warszawa: E. Wende i S-ka; Towarzystwo Wydawnicze “Ignis”.

Bukowiecki, S., 1924. Danie możności rozwoju kulturalnego mniejszościom – zespoli je z Państwem. *Kurjer Polski*, 04.07, s. 2.

Bukowiecki, S., 1927a. Polska współczesna. Szkic ustroju państwowego. Warszawa: Księgarnia M. Arcta, (Płock: Bracia Detrychowcie).

Bukowiecki, S., 1927b. Wschód a Zachód. *Przełom: tygodnik polityczny*, 3. (29 stycznia), s. 21–23.

Bukowiecki, S., 1932. Album prawników polskich. Album ekonomistów i statystyków polskich. Album sociologów polskich. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Sociologiczny, 12, z. 1–2. pdf [online] Доступно: <https://hdl.handle.net/10593/20361> [Дата звернення: 14.05.2023].

Bukowiecki, S., 1933. Rola czynników wewnętrznych w utworzeniu nowej państwowości polskiej. *Niepodległość: czasopismo poświęcone dziejom polskich walk wyzwoleniczych w dobie powstaniowej*. Pod red. Wasilewski, Leon. T. 2 (kwiecień 1929–wrzesień 1930), z. 1(3). Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu badania najnowszej historii Polski, s. 1–24.

Danek, A., 2010. Stanisław Bukowiecki jako geopolityk. *Przegląd Geopolityczny*, 6. Częstochowa, s. 115–127.

Holzer, J., 1974. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa: Książka i Wiedza.

Łobacz, M., 2018. Róża Czacka (1876–1961) – pionierka polskiej tyflogologii, założycielka Dzieła Lasek, niewidoma matka niewidomych. *Scientific Bulletin of Chełm. Section of Pedagogy*, 2, s. 45–53.

Milewski, S. i Redzik, A., 2011. Themis i pHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku. Warszawa.

Nazwy do zmiany. Instytut pamięci narodowej. Komisja ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu. [online] Доступно: <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany/39774,ul-Swiatkowskiego-Henryka.html> [Дата звернення: 15.06.2023].

Płaza, S., 2001. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Okres międzywojenny. Cz. 3. Kraków.

Przemówienie Dra Tomasza Marynowskiego wygłoszone na obchodzie ku czci ś.p. Stanisława Bukowieckiego w dniu 10.11.1946 r. [online] Доступно: file:///C:/Users/Asus/Downloads/11_Przem%C3%B3wienie_T_Marynowskiego_10-02-1946.pdf [Дата звернення: 16.07.2023].

Rappaport, E. S., 1958. Moje czasy adwokackie (1906–1917): (fragmenty wspomnień) i Warszawskie Koło Obrońców Politycznych (1905–1910). *Palestra*, 2/2(6), s. 12–22.

Redzik, A. i Kotliński, T., 2012. Historia adwokatury. Warszawa.

100 rocznica uchwalenia konstytucji marcowej. [online] Доступно: <https://www.sejm.gov.pl/KonstytucjaMarcowa.nsf/> [Дата звернення: 20.05.2023]

Stach, S., 2016. The Institute for Nationality Research (1921–1939) – A Think Tank for Minority Politics in Poland? *Religion in the Mirror of Law. Eastern European Perspectives from the Early Modern Period to 1939*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, s. 149–182.

Stanisław Bukowiecki. Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. [online] Доступно: <https://www.gov.pl/web/prokuratoria/tworca-i-patron> [Дата звернення: 16.07.2023].

Strzemieczny, S., 1983. Sylwetki wybitnych adwokatów, Stanisław Bukowiecki. *Palestra*, 1–2(301–302), s. 77–81.

Świątkowski, H., 1946. Z moich wspomnień o ś.p. Stanisławie Bukowieckim. *Demokratyczny Przegląd Prawniczy*, 8, s. 38.

Tomaszewski, St., 1929. Dziesięć lat kwestji ukraińskiej w Polsce. *Sprawy Narodowościowe: czasopismo poświęcone badaniu spraw narodowościowych*, 3, 3–4, s. 562–575.

Waingertner, P., (2022). Rosja Sowiecka i Związek Sowiecki w refleksji politycznej ruchu zetowego w Drugiej Rzeczypospolitej. *Studia Rossica Gedanensia*, 9.

Wspomnienie Stanisława Bukowieckiego o Lidze Narodowej, 2015. *Liga Narodowa (1893–1928). Wybór relacji*. Wybór, wstęp i opracowanie: Tomasz Sikorski i Adam Wątor. Warszawa: Muzeum Historii Polski, s. 109–128.

Żółtowski, M., 1999. Blask prawdziwego światła. Matka Elżbieta Róża Czacka i Jej Dzieło. Lublin.

References

Balicki, Z., 1902. *National egoism towards ethics*. Lviv. (In Polish)

Baran, Z., 1997. Eastern Galicia and the Pilsudski–Petliura Union. *Poland and Ukraine. The 1920 Alliance and its consequences*. Torun, pp. 177–189. (In Ukrainian)

- Baran, Z., 2021. The national question in Poland: based on a survey of the Warsaw journal Kurjer Polski in 1924. *Problems of Slavic Studies*, 70. Lviv, pp. 43–64. (In Ukrainian)
- Bukowiecki, S., 1922. Politics of Independent Poland. Sketch of a program. Warsaw: E. Wende and S-ka; Ignis Publishing Society. (In Polish)
- Bukowiecki, S., 1924. Giving opportunities for cultural development to minorities – will unite them with the State. *The Polish Courier*, 04.07, p. 2. (In Polish)
- Bukowiecki, S., 1927a. Modern Poland. Sketch of the state system. Warsaw: Bookstore M. Arcta, (Plock: Detrych Brothers). (In Polish)
- Bukowiecki, S., 1927b. East versus West. *Breakthrough: political weekly*, 3. (29 January), pp. 21–23. (In Polish)
- Bukowiecki, S., 1932. Album of Polish lawyers. Album of Polish economists i statisticians. Album of Polish sociologists. *The Law, Economics and Sociology Movement*, 12, z. 1–2. pdf [online] Available: <https://hdl.handle.net/10593/20361> [Date of access: 14.05.2023]. (In Polish)
- Bukowiecki, S., 1933. The role of internal factors in the creation of the new Polish statehood. *Independence: a journal devoted to the history of Polish liberation struggles in the post-war era*. Edited by Wasilewski and Leon. T. 2 (April 1929 – September 1930), z. 1(3). Issue 2. Warsaw: Publishing House of the Institute for Research into Recent Polish History, pp. 1–24. (In Polish)
- Danek, A., 2010. Stanisław Bukowiecki as a Geopolitic. *Review of Geopolitics*, 6. Częstochowa, pp. 115–127. (In Polish).
- Holzer, J., 1974. The political mosaic of the Second Polish Republic. Warsaw: Książka i Wiedza. (In Polish)
- Hud, B., 2012. The policy of "revision" in Cholmschyna and Volhynia in 1937–1938 and its consequences for Ukrainian-Polish relations. *Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*, 21. Kyiv, pp. 256–266. (In Ukrainian)
- Krykun, M. and Zashkilnyak, L., 2002. History of Poland. From ancient times to the present day. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)
- Kuprianovych, G., 2008. The action of destruction of Orthodox churches in the Cholm region and Southern Podlasie. Cholm. (In Ukrainian)
- Łobacz, M., 2018. Róża Czacka (1876–1961) pioneer of Polish tyology, founder of Dzieło Laski, blind mother of the blind. *Scientific Bulletin of Chełm. Section of Pedagogy*, 2, pp. 45–53. (In Polish)
- Milewski, S. and Redzik, A., 2011. Themis and pHEME. The law periodicals in Poland until 1939. Warsaw. (In Polish)
- Names to change. Institute of National memory. Commission for the prosecution of crimes against the Polish nation. [Online] Available: <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/names-to-change/39774,ul-Swiatkowskiego-Henryka.html> [Date of access: 15.06.2023]. (In Polish)
- 100th anniversary of the adoption of the March Constitution. [Online] Available: <https://www.sejm.gov.pl/KonstytucjaMarcowa.nsf/> [Date of accessed: 20.05.2023]. (In Polish)
- Płaza, S., 2001. History of law in Poland on a comparative background Interwar period. Cz. 3. Krakow. (In Polish)
- Press review. Liquidation of Orthodox churches in the light of the verdict of the District Court in Zamość. [online] Available: http://www.kholm1938.net/artykuly_ikc_1.html [Date of accessed 15.06.2023]. (In Ukrainian)

Rappaport, E. S., 1958. My days as an advocate (1906–1917): (fragments of memoirs) and the Warsaw Circle of Political Defenders (1905–1910). *Palestra*, 2/2(6), pp. 12–22. (In Polish)

Redzik, A. and Kotliński, T., 2012. History of advocacy. Warsaw. (In Polish)

Shvahulyak, M., 2007. Lviv centre of Ukrainian conservatives in the 20–30s of the twentieth century. *Lviv: city – society – culture. T. 6. Lviv–Krakow: Dialogue of Cities in Historical Retrospect. Special issue of the Lviv University Bulletin. Historical series.* Lviv, pp. 480–490. (In Ukrainian)

Speech of Dr Tomasz Marynowski delivered at the celebration in honour of the deceased Stanisław Bukowiecki on 10.11.1946. [Online] Available: file:///C:/Users/Asus/Downloads/11_Przem%C3%B3wienie_T_Marynowskiego_10-02-1946.pdf [Date of accessed: 16.07.2023]. (In Polish)

Stach, S., 2016. The Institute for Nationality Research (1921–1939) – A Think Tank for Minority Politics in Poland? *Religion in the Mirror of Law. Eastern European Perspectives from the Early Modern Period to 1939.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, pp. 149–182. (In English)

Stanisław Bukowiecki. The General Prosecutor's Office of the Republic of Poland. [Online] Available: <https://www.gov.pl/web/prokuratoria/tworca-i-patron> [Date of accessed: 16.07.2023]. (In Polish)

Stanisław Bukowiecki's memoir of the National League, 2015. *The National League (1893–1928). A selection of accounts.* Selection, introduction and compilation by Tomasz Sikorski, Adam Wątor. Warsaw: Museum of Polish History, pp. 109–128. (In Polish).

Strzemieczny, S., 1983. Profiles of outstanding advocates, Stanisław Bukowiecki. *Palestra*, 1–2 (301–302), pp. 77–81. (In Polish)

Świątkowski, H., 1946. From my recollections about Stanisław Bukowiecki. *Democracy law review*, 8, p. 38. (In Polish)

Tomaszewski, St., 1929. Ten years of the Ukrainian question in Poland. *Sprawy Narodowościowe: a journal devoted to the study of nationality matters*, r. 3, 3–4, pp. 562–575. (In Polish)

Vsehorenko, M., 1940. On the outlying parishes. Information about the past and memories from the journey. Prague: Probojem Publishing House. (In Ukrainian)

Waingertner, P., (2022). Soviet Russia and the Soviet Union in the political reflection of the Zet movement in the Second Polish Republic. *Studia Rossica Gedanensia*, 9. (In Polish)

Żółtowski, M., 1999. The radiance of true light. Mother Elżbieta Róża Czacka and Her Work. Lublin. (In Polish)

THE UKRAINIAN QUESTION IN STANISŁAW BUKOWIECKI PUBLICATIONS

Zoya BARAN

*Ivan Franko National University
1, Universytetska str., Lviv, 79000
The Chair for World History of Modern Times
e-mail: zoya_baran@ukr.net*

Abstract

Background. Stanisław Bukowiecki (1867–1944) was a well-known Polish lawyer, active political and social activist. He took part in the development of the Polish Republic, which was revived in 1918, in particular in the creation of constitutional norms and the establishment of the judicial system. After the May 1926 coup d'état S. Bukowiecki joined the liberal wing of the sanation camp. In 1922, he published a study that had the character of a program, entitled “The Policy of Independent Poland”, in which he outlined his vision of the future development of the Polish state.

Purpose. The article analyzes S. Bukowiecki's views on the Ukrainian issue both in the geopolitical context and as a domestic political problem related to the incorporation of Ukrainian-populated territories into Poland.

Results. Reflecting on the geopolitical component of the foreign policy of the revived Polish Republic, the scholar emphasized the danger of neighboring Russia, and therefore considered the existence of an independent Ukrainian state to be a safeguard against the spread of Russian expansion to the west. The politician was convinced that the statehood idea would consolidate the dispersed Ukrainian people, who had the right to independence and had proven it throughout the historical past. At the same time, the geopolitician emphasized that Russia would not accept the loss of Ukrainian territories due to imperial ambitions and warned that if the Ukrainian state were to be defeated, Poland could become the next victim. S. Bukovetskyi considered the worst case scenario to be the direct incorporation of Ukraine into the Russian state, which would create conditions for the displacement of Western elements of civilization by Eastern ones, and thus threaten the ultimate impossibility of their association with Poland in the future.

The second aspect of the problem raised by the lawyer concerned the development by Polish governments of an adequate domestic policy towards national minorities. S. Bukowiecki was in favor of granting autonomy to Eastern Galicia in order to prevent the escalation of ethnic tensions. He insisted on reforms to improve the political situation of Ukrainians in Poland. In his opinion, this should have been the first step towards the creation of a political state that, on the one hand, would demonstrate its influence in the region, and, on the other hand, would promote the closest possible ties between national minorities and Poland. S. Bukowiecki believed that the Polish political program should be based on the recognition of the rights of individuals and nationalities with the necessary civic duty of their responsibility for the state.

Keywords: S. Bukowiecki, interwar Poland, polish-ukrainian relations, Ukrainian question, geopolitics, Ukrainian state (UNR. ZUNR).